

HAK HALİLİ / ZEHRA BACI DERGAHI'NIN ÖĞRETİSİ VE DERGAHLA TÜRBENİN İÇ-DIŞ ÖZELLİKLERİ

Ayşe YILMAZ*

Giriş

İlmi birikimiyle yüzyıllardır tür-lü zorluklara göğüs gererek ayakta kalmaya azmetmiş Türkiye'nin kültür merkezlerinden birisi de Hak Halili/Zehra Bacı Dergahi'nin öğretisidir. Bu öğretinin merkezi, Afyonkarahisar'ın Emirdağ ilçesindeki ilk yerleşim yerlerinden olduğu bilinen yaklaşık altı yüz haneli bir köy olan Karacalar'dır. Karacalar, Kanuni Sultan Süleyman devrinde düzenlenen 439 numaralı tahrir defterinde "Karaviran" olarak geçtiği tahmin edilen yerdir.

Hak Halili bu köyde doğmuş, küçük yaşta yetim kalmış ve on üç yaşında ilim öğrenmek için gurbete çıkmıştır. Cami'ül-ezher'de dersler almış, Şam'da başmüdürrisliğe dek uzanan kıdeminin ardından 7. Ordu Komutanı Cemal Paşa'nın halka ettiği zulmü dillendirmesiyle hayatının -süresini bilemediğimiz- sürgün sürecini başlatır. En son sürgün yeri olan Bursa'da şehzadelere ve Sultan V. Mehmet Reşad(Vahdettin)'in yeğeni Yusuf İzzettin'e hocalık yapar. Öğrencisi Yusuf'un talimatıyla sürgün hayatı biter ve altmışlı yaşlarda Karacalar'a döner. 600-700 öğrencisi bulunan bir dergah(medrese) oluşturur.

Hak Halili'nin halifesi on dört yaşındaki kızı Zehra Bacı olur. Tür-lü zorluklarla tasavvuf yolunda pişerek

olgunlaşan Zehra Bacı bu kültür hareketini hakkıyla sürdürmeye çalışır. Kurtuluş Savaşı'nı desteklemiş, erkek ve kadın arasındaki farkın tasavvuf-taki mertebeye ilgili olduğunun altını çizmiştir.

Bugün Karacalar Köyü'nün en görkemli noktasında geniş bir alana kurulmuş olan türbe ve dergah, ilk günkü manevî atmosferi yaşatmak isteyen sevenleri tarafından hassasiyetle muhafaza edilmektedir.

Hak Halili

1.1. Hak Halili Kimliği

1.1.1. Soyu

Hicri 23 Mayıs 1827(h.1243)'te dünyaya gelmiş olan Hak Halili'nin annesi Emine babası ise Ömer Efendi'dir.¹ Hak Halili'nin soy ağacı torununun oğlu tarafından şu şekilde belirtilmiştir:

1. Dede: Seyyid İsmail, 2. Dede: Emir Sadık, 3. Dede: Emir Seyyid Temim, 4. Dede: Emir Seyyid Hüseyin, 5. Dede: Seyyid Ali Hüseyin, 6. Dede: Seyyid Hoca İbrahim Mekki Hüseyin, 7. Dede: Seyyid Vaiz Hoca Ahmet Pirzade, 8. Dede: Seyyid Hoca Fakı Hamza, 9. Dede: Seyyid Hoca Hüseyin ve iki evladı(İsfahan ve Huri "zürriyetsizler"), 10. Dede: Seyyid Hoca Hüseyin ve çocukları (Mustafa ve Hüseyin "zürriyetsizler", Muhammed ve Yusuf 'Eryürük'), 11. Dede: Seyyid Halil Efendi (Hak Halil) dir.

* Bitlis Eren Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Dili Araştırma Görevlisi, ayilmaz@beu.edu.tr.

Hak Halili hakkında bulunan en eski kayıtlı belgede Hz. Muhammed'in soyundan gelen Kadiri, Nakşibendi ve Mevlevî Şeyhi olduğu ifade edilmiştir. Bu belgede Hak Halili "Seyyid Halil Efendi" olarak geçmekte, Hak Halili'nin nereli olduğu "Karahisar-ı Sahib" olarak zikredilmekte ve oğlunun Şam'da ikamet ettiği vurgulanmaktadır. 2 (K.K.3: Ahmet Şahbaz4)

Hak Halili'nin ağabeyi Edirne'de şehit düşen Mustafa Efendi medrese tahsili görmüş tanınmış bir hat sanatçısı, kardeşi Hasan Hoca Arapça ve Farsçaya hakim bir kişidir.

1.1.2. "Hak" Mahlasını Alışı

Kayıtta Seyyid Halil Efendi olarak yer alan Halil ismi bir rüya ile Hak Halili şekline dönüşür.

"O gece rüyasında, Fahr-i Alem Efendimiz ona 'Halil sen benim ikinci oğlumsun.' der. Sabah olunca, Halil Paşa rüyasında ne gördüğünü sorar. (...) Ona Hakkın Halili diye hitap eder." (K.K.: A.Ş.)

1.1.3. Dış Görünüş ve Ahlakı

Hak Halili uzun boylu, iri yapılı, esmer tenli, tesirli bakışlara sahip olduğu aktarılan bir zattır. Yalandan hoşlanmayan, yardımsever ve şefkatli olarak tanındığı bilgilerimiz arasındadır. Toplum içerisinde karşısındaki kişinin yaşına ve haline bürünür.

Talebelerine karşı genellikle müşfikti. Onlarla gülüp şakalaşmayı da elden bırakmayan anlayışlı ve hoşgörülü bir mürşit olarak anlatılır. Aynı zamanda ilim söz konusu olunca gayet disiplinli hali de dillendirilir.

1.2. Tahsili

Babası Ömer, annesi Emine'ye bu çocuğa çok iyi bakması gerektiğini; zira bu bebeğin ilerde alemler ve alimler nezdinde yüce bir makama erişece-

ğini bildirir. Hak Halili on üç yaşına dek köyün ileri gelen alimlerinden ruhani ilim dersleri görür. On üç yaşına geldiğindeyse Afyonkarahisar'ın ilçelerinden Bolvadin'de üç yıl medrese tahsili alır, akabinde Konya'da yedi yıl ve İstanbul'da on üç yıl sürecek ulum hayatı başlar. Arapça, Farsça bilen Hak Halili İstanbul'daki ilim merkezinde Rumca ve Latince öğrenir. Hak Halili bir rüya alameti ile İstanbul'dan Mısır'a yönelir.

Ramazan ayında camilerde mukabele okunur ve vaaz verilir, bunu yapan öğrencilere bir miktar para verilmiş. Hak Halili o sıralarda devamlı Peygamber Efendimiz'i rüyasında görür "Halil'im çabuk gel." diyen sesini duymuş. Camilerde vaaz ve mukabeleden alacağı para ile Medine'ye Peygamberimiz'in huzuruna varmanın mümkün olamayacağını anlamış. Aklına İstanbul Rum Başpatriki'nin gönderdiği kiliselerde vaaz etmek için davet yazısı gelmiş. Yanıtını göndermiş. Kısa bir süre sonra cevap olumlu olarak gelmiş. (K.K.: A.Ş.)

Hak Halili kilisede İslamiyet'i anlatmaya başlar. Oradakilere 'İsa'nın Gülleri' diye hitap eden Hak Halili Kuran-ı Kerim'deki Meryem Suresi'nden ve İncil'den alıntılar yaparak, dinleyenleri daha evrensel olmaya taşıyan bir vaaz verir. Bu vaazı beğenen başpatrik Hak Halili'ne bir kese altın sunar. Bu gelişme üzerine Hak Halili hakkında arkadaşları yanlış yargılamalarda bulunur. Hocalarıyla vedalaşması sırasında da şu konuşma gerçekleşir:

Hocası, "Halil'im sen Müslümanlara yaptığın vaaz ve okuduğun Kuran-ı Kerim parasıyla yetinmeyip, kilisede Hristiyanlara para karşılığı

vaaz ediyormuşsun, doğru mu? Hak Halili: “Efendim, hocam siz de biliyorsunuz ki beni Medine’de Peygamberimiz, Efendimiz çağırıyor. Oraya gitmem için paraya ihtiyacım var, bu bir. İkincisi ise o kilisede bir papaz Allah’a çok yakın. Bir türlü perdeyi kaldırıp Hakk’a vasil olamıyor, onun için gittim. Papazın o müşkülü halloldu.” der. Hocaları: Halil’in dedikleri doğrudur. Halil sizin ve bizim ulaşamadığımız makamlara sahip. Allah bizlere de nasip etsin, Halil senin de yolun açık olsun.” derler. (Eryıldırım, 2001: 15)

Bu konuşma sonrası keseyi hocasına teslim eden Hak Halili, Mısır’a yol alır. Son tahsil durağı Mısır’daki Cami’ül-ezher olur. Bu merkezde tahsil hayatını tamamlayıp ilim ışığını müderrislik ve ardından da başmüdrislik kademinde keskinleştirir.

Medine’de Abdullah Efendi’den, Mekke’de Halil Paşa’dan, Şam’da Muhammed Hane’den tasavvuf dersi almış olan Hak Halili’nin tahsile verdiği önem şu olayla da su yüzüne çıkar: Osmanlı Devleti’nin Suveyde kazası Mahkeme-i Şer’iye’de başkatip olan oğlu Mehmed Celaleddin Efendi Türkçe dilbilgisini iyi bilir ve Türkçe konuşur.⁵ Sürgün öncesi Hak Halili’nin Şam’daki oğluna anadilini öğretmesi dikkat çekicidir.

1.3. Hak Halili’nde Tasavvuf Fikri

1.3.1. Tasavvufu Benimseyişi

Hak Halili başmüdrisliğe yükseldiğinde, yüreğinde Hz. Muhammed’in onu çağırma sesi ve tesiri artınca; onu ziyarete gider. Ardından Mekke’ye devrin büyük alimlerinden Halil Paşa’nın huzuruna çıkar, müridi olmak istediğini beyan eder. Dergahta kendisine bir oda verilir. Bu

odanın içinde tek bir hasır vardır. Hak Halili bu hale katlanamayacağını ve önceki mertebesinin itibarını düşünüp sabah geri dönmeye karar verir. Rüyasında yerden yükseldiğini ve tavana Fatiha Suresi’nin sırrını yazdığını görür. Sabah uyandığında rüyada tavana yazdıklarını gerçekten de yazmış olduğunu görünce dergah hakkındaki olumsuz yargılarından vazgeçerek burada çileye girer.

Dergahtaki hizmet süresi iki bin beş yüz günden ziyadedir. Bu yedi yıllık süreçte Halil Paşa’nın özel hizmetlerinde görev alır; tarlada, bağda, bahçede türlü zorluklarla hizmet vazifesini sürdürür.

1.3.2. Halvet

Hak Halili tasavvuf ile olgunlaştıktan sonra şeyhinin talebiyle halvete girer. İlk halveti kırk gün sürer. Kırk günlük ilk halvette azığı üç kilo arpa unu ve üç bardak sudan ibarettir. Halvet sonunda müşhidinin “Vahdet-i vücûd, vahdet-i şuhûd’un üstünde midir?” sorusu ile muhatap olur. Vahdet-i vücûd, varlığın birliği (Cebecioğlu, 2004; 683) demek iken vahdet-i şuhûd görmenin birliği yani kulun cem ve vecd durumunda, masivanın yok olması ile her yerde Bir’i görmesidir (Cebecioğlu, 2004; 682). “Vahdet-i vücûd efendim!” yanıtı doğru olmasına rağmen şeyhinden halvete dair yorum duymaz. Halvet sonrası oldukça zayıf düştüğünden belli bir süre şeyhinin emriyle tavuk suyu ile beslenir.

İkinci halvette kendisine iki kilo arpa unu ve iki bardak su sunulur. Hak Halili ikinci halvetin sonunda da aynı soruya aynı yanıtı verir, ama yine şeyhinden gerekli muhafazayı göremez. Belli bir dinlenme sürecinden sonra üçüncü halvete girer. Azığı bu

kez bir kilo arpa unu, bir bardak sudur. Kırk gün sonunda şeyhini dahi şaşırtan bir olgunlukla ağızına hiç dokunmamış olarak halvetini tamamlar. Her halvet sonunda hocasının sorduğu tek soruya yine aynı yanıtı verir. Bu kez hocasından kabul görür; zira şeyh, Hak Halili'nin eline Kuran-ı Kerim verip "Oku!" der, bu okuyuş daha önceki her okumadan farklı, öte ve sırlı olur. Öyle ki Hak Halili bu kez Kuran'ın sırrına ererek okumanın lezzetini duyacak, kendindeki gelişmeyi hissedecektir.

1.3.4. İcazet Alış

İcazet vakti geldiğinde şeyhi, Hak Halili'ne icazetini Hz. Muhammed'den alacağını şu sözlerle belirtir: "Halil senin emeğinin karşılığını ben veremem, sana Peygamber Efendimiz kendileri icazet verecek." (Eryıldırım, 2001: 16) "O gece rüyasında Fahr-i Alem Efendimiz ona 'Halil sen benim üçüncü oğlumsun.' der. Sabah olunca, Halil Paşa rüyasında ne gördüğünü sorar. (...) Ona Hakk'ın Halili diye hitap eder." (Sayın, 1983; 6) Hak Halili 12 tarikatın şeyhliğini yapabilir, Allah'ı bildirmeye ve buldurmaya muktedirdir, diye icazet alır. Hak Halili bu nedenle bazı kaynaklarda 'Şeyhül-ekber' olarak da karşımıza çıkmıştır.

1.3.5. Şeyhlik

Şeyh bir tekke veya zaviyede reislik eden ve müritleri bulunan kimse (Devellioğlu, 2001; 995) ve aynı zamanda tarikat kurucusu, bir tarihatta en yüksek mertebeye ulaşmış olan kimse, tarikat büyüğü veya tarikat kollarından birinin başında bulunan kimse (TDK, 2005; 1862) diye bilinir.

Bektaşiliğin Anadolu'daki mihengi Horasanlı Hacı Bektaş Veli, Ahmet

Yesevi'nin 6. postnişini, Lokman Perende tarafından özel olarak yetiştirilmiştir. (Güzel, 2004; 253) Şeyhlik nefesini Anadolu'ya taşıyan hocalar hocası Ahmet Yesevi ünlü eseri Fakrname'sinde şeyhliğin sınırlarını şöyle belirler:

Şeyh odur ki yardım alsa, hak etmiş olanlara verir. Eğer alıp kendi yerse, murdar et yemiş gibi olur. Eğer elbise yapıp giyse o elbise eskiyene kadar Hak Teâla namaz ve orucunu kabul etmez. Ve eğer aldığı yardımdan ekmeke yapıp yese, Hak Teâla onu cehennemde türlü azaba uğrattır. (s.73)

Hak Halili bu kurallar çerçevesinde Nakşibendî, Mevlevî ve Kadirî tarikatlarında şeyhlik yapmıştır. Bu görev sürecinin haritası şu şekilde çıkarılabilir:

Şam'daki Muhammed Hane Dergahı, Nakşibendî Tarikatı'nın Cemaliye Tekkesi'nde 7. Postnişin

Afyonkarahisar Mevlevî Tarikatı Sultan Divani Dergahı'nda şeyhlik ve postnişinlik

Karacalar'da Kadirî tarikatında şeyhlik

1.4. Sürgün Dönemi

1.4.1. Trablusgarp'a Sürgün

Şam'daki postnişinliği sırasında 7. Ordu komutanı Cemal Paşa ile aralarındaki anlaşmazlık hasebiyle sürgün hayatı başlar. Bu anlaşmazlık Hak Halili'nin Cemal Paşa'nın halka ettiği ziyete yaptığı göndermeyle başlar. İlk sürgün yerine yaklaşık on beş kişilik bir kfile eşliğinde ulaşır. Sürgün süresince maaş alamayan Hak Halili kütüphanesindeki kitaplarını satmak zorunda kalır.

1.4.2. İncehisar'a Sürgün

Üç yıl kalacağı ikinci sürgün yeri Eskişehir'in ilçesi İncehisar'dır.

Yoksulluk ve ötesi açlık anlarında herkesi etrafına toplayan Hak Halili, Mevlana'nın Divan-ı Kebir'ini okur. Bu onların sürgün hayatının en mutlu anlarını ve anılarını oluşturduğu bildirilir.

1.4.3. Bursa'ya Sürgün

Hak Halili altmışlı yaşlarına gelmiştir ve bu kez üç yıl sürecek sürgün yeri Bursa'dır. Şehzadelere ders veren Hak Halili V. Mehmed Reşat Han(Vahdettin)'in yeğeni Yusuf İzzettin'e de hocalık yapar.(Eryıldırım, 2004; 17) Yusuf İzzettin çok etkilendiği ve sevdiği hocasının sürgün hayatının kalkmasını sağlar ve Hak Halili nihayet özlemiyle dolduğu memleket topraklarına dönebilir.

1.5. Karacalar Dönemi (Öğretinin Oluşumu)

1.5.1. Karacalar'a Dönüş

Altmışlı yaşlarda sürgün dönemi nihayete eren Hak Halili memleketi olan Emirdağ'ın Karacalar Köyü'ne döner. Memleketinde onu yeni sıkıntıların beklemektedir. Bunların başında kendisi gibi ilimle hemhal olan kardeşi Hasan Hoca gelmektedir. Bugün türbe olan arazi için iki kardeş arasında anlaşmazlık çıkar; zira Hasan Hoca, kendi itibarını sarsacağı korkusuyla Hak Halili'ni köyde istememektedir.

Çıkan çetin mücadelede Emirdağ'a kaçan Hak Halili İstanbul'a telgraf çeker ve durumu izah eder. İstanbul'dan çıkan karar köyün dağılması yönünde olunca bütün köy halkı hem Hak Halili'nin itibarına hem de ona arka çıkmamanın sonuçlarına şahitlik eder. Köy sakinleri Hak Halili'nin huzuruna çıkarak af diler. Nitekim köyün dağılma kararını uygulamaya koydurmamanın Hak Halili hem buradaki birliği bozmaz hem de

kültürle donanmış yeni bir mekanizmanın oluşumunu da müjdelere.

1.5.2. Dergahın Meziyetleri

Mürşit ve dervişlerin tarikat törenlerini uyguladıkları kapı, tekke(Korkmaz, 1993; 94) anlamındaki dergah, Karacalar'da medrese vazifesi de üstlenir. Hak Halili kurduğu bu dergahta yaklaşık 600-700 öğrenciyi eğitimi vermiştir. Çevredeki medreseleri ve ilim merkezlerini tanımayı da ihmal etmez.

Bu dönemde Hak Halili diğer tarikat mensupları ile sağlam diyaloglar oluşturmuştur. Hak Halili öğretisi çevre köylere ve vilayetlere hızla dağılır. Bu dönemde Karacalar Köyü'nün adeta bir kültür merkezi olduğunu görmekteyiz.

1.5.3. Yargılama

Hak Halili'nin ilerleyen şöhreti kardeşi Hasan Hoca'nın başını çektiği bir grup ilim erbabı tarafından devrin şeyhülislamına şikayet edilir. Saraydaki yüce divanda Sultan V. Mehmet Reşad(Vahdettin) perde arkasında mahkemeyi dinler.

Hak Halili Şeyhülislam'a "Ben gelirken önüme bir çocuk geçti ve 'La ilahe illallah kelimesine Allah dahil mi, değil mi?' diye sordu. Ben de 'Bilmiyorum, Şeyhülislam'a gidiyorum sorarım, dedim.'" der. Şeyhülislam Hak Halili'nin sorusuna kesin olarak cevap veremez. (...) Mehmed Reşad Han ortaya çıkar ve Şeyhülislam'a "Bir sorunun cevabını bilmiyorsun da burada niye maaş alıyorsun. Bulduğun mevkiyi boş yere işgal etme. Seni görevinden alıyorum." der. Şeyhülislam ise "Efendim, Halil Efendi'nin nereden geldiğini, siz daha iyi biliyorsunuz. Mısır'da Cami'ül-ezher'de altı sene başmüdürlük yapmış.

Ondan sonra da Medine’de Abdullah Efendi’den, Mekke’de Halil Paşa Hazretleri’nden, Şam’da Muhammed Hane Hazretleri’nden tasavvuf dersi almış. Bizim bağlı olduğumuz beşeriyet bağlarından çözülmüş, manevi bağlara bağlanmış, ben onun bildiğini bilemem.” der. O gün Hak Halili sarayda ağırlanır ve sabah olunca da Hak Halili’ne altı kırmızı lira seyyidlik maaşı bağlanır. Böylece Hak Halili İstanbul’dan ayrılır. (Sayın, 1983; 11)

1.5.4. Dervişlerine Karşı Tavrı

Bir tarikata girmiş, onun yasa ve törelerine bağlı kimse, alperen (TDK, 2005; 509) diye nitelendirilen ve “Allah için alçakgönüllüğü ve fukaralığı kabul eden (Devellioğlu, 2001; 177) ve kendini tarikat yoluna adanmış, derece sıralamasında muhipten sonra gelen Alevi-Bektaşî (Korkmaz, 1993; 94) kişi olarak da vurgulanan derviş daha çok sufi, mutasavvıf anlamlarında geçer. Tarikattan birinin şeyhine bağlanarak o tarikata girip tekkede hizmet eden, çile dolduran, ibadetlerle meşgul olan böylelikle nefsini arındırmaya, gönlünü saflaştırmaya çalışan kimse (Akay, 2005; 100) dir. Dervişlik makamı Karacalar’da çeşitli safhalardan sonra edinilir.

Safhaları geçen ve dervişliğe erişen talebeleriyle Hak Halili’nin ilişkilerinde hoşgörünün esas olduğu ve öğrencilerin hatalarını düzeltirken sert bir tavır benimsemeyip saygısızlık sezdiğinde oldukça katı bir hale büründüğü aktarılır.

1.5.5. Eser

Hak Halili Şam’daki oğlu Muhammed Celaleddin Nakşibendi’ye yazdığı mektupta “Fihi ma Fih” isminde Arapça, Farsça ve Türkçe olmak üzere üç farklı dilde kaleme aldığı bir

eseri olduğunu nakleder. Bu eser bugün elimizde olmamakla birlikte Hak Halili’nin elimizdeki tek yazılı eseri ebced hesabına uygun olarak yazmış olduğu ve türbesinde de sergilenen Yasin-i Şeriftir.

1.5.6. İcazet Veriş, Vefat, Vasiyet

Hak Halili bir yaz günü evlatlarını etrafında toplayarak o gece rüyalarında ne gördüklerini sorar. Sıra ile dinlerken kızı Zehra’nın anlattığı rüya sonrası icazeti onun alacağını anlar. Bu rüya şu şekildedir:

Baba, rüyamda Fâtımatü’z-Zehra validemizi gördüm. Büyük bir tepsinin içindeki bardaklara şerbet dolduruyordu. Ben de ahaliye dağıtıyordum. Çok kalabalıktı. Kimisi bardağı eline alıyor, bakıyor içmeden yere çarpıyor; kimisi elimdeki tepsiye vurup yere düşürüyor; kimisi sövüp sayıyor; kimisi bir damla içip yere döküyor; kimisi içiyor içiyor ve doymayıp yine içiyordu.” (Sayın, 1983; 17)

bunun neticesinde Hak Halili kızına tarikatın bütün manevi yükünü devredeceğini, ona büyük bir makam verildiğini ifade edip Zehra’yı gözlelerinden öper ve kutlar. Böylece Kadiri Tarikatının Hüseyinî kolunun sorumluluğunu kızı Zehra’ya aktarılır.

23 Mayıs 1907 tarihinde 81 yaşında vefat eden Hak Halili’nin türbesinin üzerinin örtülmesi konusundaki vasiyeti ve sonrasındaki kerameti şöyledir:

“Ben öldükten dört sene sonra kabrimi açın, eğer bedenim çürümediyse üzerime türbe yapın.” demiştir. Hak Halili’nin bu isteği üzerine vefat ettikten dört sene sonra kızı Zehra Bacı ve aralarında Kubat oğlu Seyyid’in de bulunduğu birkaç derviş ve Hak

Halili'nin kardeşi Hasan Hoca'yla birlikte seher vakti kabri açarlar. Hak Halili'ni kabrin içinde sanki gözlerini açıp kalkacakmış gibi canlı ve bedeninde en ufak bir çürüme dahi olmadan tertemiz bir vaziyette bulurlar. Hak Halili'nin bedeninin etrafındaki boşlukta diz boyu çimen bitmiştir. Hasan Hoca "Benim kardeşime sağlığında evliya diyorlardı, bakalım aslı var mıymış?" diyerek sakalından tutup çeker; fakat bir telini dahi koparamaz. Hasan Hoca o zaman dizlerine vurarak: "Eyvah! Biz vakti geçirmişiz. Hakikaten kitap eşeğiymişiz." diye ağlar. (K.K.: A.Ş.)

2. Zehra Bacı

2.1. Zehra Bacı Kimliği

2.1.1. Soy

Hak Halili ile ikinci eşi Hatice Hanım'ın kızı olan Zehra bu evlilikten dünyaya gelen üç çocuktan biridir. Kız kardeşi Münire ve erkek kardeşi Nurretin henüz çocuk yaşta vefat ederler.

2.1.2. Mahlas Alış

Zehra bir tarikat halifelîği için çok erken diyebileceğimiz on dört yaşında icazet alır ve bu dergahtaki görevi süresince Bacı, Ana, Bacı Sultan, Şih Kızı mahlaslarıyla anılır. Biz çalışmamızda Bacı mahlasını esas alacağız.

2.1.3. Dış Görünüş ve Ahlakı

Zehra Bacı uzun boylu, buğday benizli, ela gözlü, akıtma burunlu, kilolu olmayan dinç bir bedene sahip nur yüzlü bir hanımdır. Ahlaki açıdan ise gayet sabırlı, hoşgörülü, sevgi doludur. Eğitime bilhassa itina ve ehemmiyet gösterir. Yuvanın kutsallığına saygı duyduğu ve maddi sıkıntı içerisinde bulunan kişilere daima yardımcı olduğu da bilinir.

Sevmediği misafir geldiğinde onu iyi şekilde ağırladığı, fakat onunla

sohbet etmediği ve onu kırmamak için hasta olduğunu söyleyip odasına çekilip yattığı, bir süre sonrada gerçekten hastalandığı; sevdiği Hakk dostları geldiğinde ise hasta olsa dahi iyileştiği, sapasağlam olduğu, onlarla sabaha kadar sohbet ettiği aktarılır. Yatağını daima kibleye doğru serdiği, yatağına ayak basılmasını katiyen sevmediği, elbise ve gömleklerin öndeki düğmelerini açarken yönünü kibleye döndüğünü, düğmeleri iliklerken de kibleye dönmekten sakındığı bilinir.

2.2. Tahsil

Hatice Hanım'dan dünyaya gelen diğer iki evladını kaybeden Hak Halili kızı Zehra Bacı'yı merkeze almış ve onu on dört yaşına dek bizzat kendisi eğitmiştir. Bu eğitimin zemininde tasavvuf ve dini ilimler yer alır. Zehra Bacı çok küçük yaşta ilm-i ledün ile tanışır.

Adı ve kerametleri kulaktan kulağa yayılırken Afyonkarahisar'da ileri gelenlerinden Edebalı Bey isimli zatın eşi Nevriye Hanım'a Zehra Bacı'dan bahsedilir. Olayın geri kalanı şöyle itikal edildi:

O da dudak büküyor. "Köylü, cahil bir kadına bu kadar önem vermek fazla!" diyor. Aradan zaman geçiyor, Zehra Bacı Afyonkarahisar'a cem yapmaya gidiyor ve oraya Nevriye Hanım da davet ediliyor. Nevriye Hanım "Yok oldum, insan olduğumu unuttum." diyerek duygularını ifade ettiği muhabbet sonrasında, oradan ayrılırken Zehra Bacı'nın elini öpüyor. Bu esnada Zehra Bacı ona şunları söylüyor: "Nevriye, biz gerekirse yok içinde var oluruz, var içinde yok oluruz. Bizim tahsilimiz hiçbir kağıtta görülmemiştir." (K.K.: A.Ş.)

Zehra Bacı'nın eğitime verdiği önemi şu bilgi ışığında daha da net-

leştirelim: “Eğitim öğretime çok önem verir. Köyde okula yazdırılan ilk kız çocuğu da, Zehra Bacı'nın önderliğinde, kendi kızı Hatice'dir.” (Eryıldırım, 2001; 78)

2.3. İcazet Alış

On dört yaşına dek babasından her türlü ilmi cevheri elde etme şansına erişen Zehra Bacı çocuk denecek yaşta Kadirî Tarikatının Hüseyinî kolunun sorumluluğunu alır.

Hak Halili'nin ilk eşinden oğlu Muhammed Celaleddin icazetin kendinden çok küçük olan kız kardeşine verilmesi hususunda kendisinin büyük olduğunu, daha ziyade okuyup çizdiğini; lakin yine de ahiretin ve halifelüğün Zehra Bacı'ya verildiğini ve onun elini öpmek zorunda kalacağını söylediği bilinir.

2.4. Halef- Selef Münasebeti

Hatice Hanım'ın kızı Zehra Bacı'ya hamile kalmasından itibaren, Hak Halili'nin hanımının kapıdan içeri her girişinde bulunduğu ortamda saygısından ötürü derhal ayağa kalkıp, “Buyurun!” diye eşine yer verdiği bildirilir. Kızına yönelik bu saygı Zehra Bacı'nın doğumundan sonra da devam eder. Son karşılaşmalarında ise Hak Halili kızına şu sözlerle saygısını ortaya koyar:

“Kızım Zehra kusura bakma bu sefer ayağa kalkamayacağım, çünkü kimyevi vücudum ayağa kalkmıyor; fakat ben kalktım, ruhum huzurunda ayakta durmaktadır.” (Sayın, 1983; 15)

Hak Halili ile Zehra Bacı tarikat ile ilgili konuları ve soruları Hak Halili'nin vefatı üzerine Zehra Bacı'nın uyku ile uyanıklık arasında olarak tasavvur ettiği anlarda görüşmüşlerdir. Halef ile Selef'in bu bağının, bu şekilde canlı kaldığı rivayet edilir.

2.5. Zorluklar Dönemi

2.5.1. Manevi Yükün Ağırlığı

Zehra Bacı aldığı yükün bilinciyle çok yoğun ve ıstıraplı bir olgunlaşma süreci geçirir. İlahi aşka iyice yaklaşma çabasıyla şekillenen bu mecnun olma süreci tam üç yıl devam eder. Bu üç yıl tek bir elbiseyle sükunet içerisinde geçer. Hatta kuşağının içerisindeki ipin dahi aynı yerde üç yıl öylece kaldığı rivayet olunur.

2.5.2. Tarikat Halifeliğine Tepkiler

Hak Halili'nin ardından kızı Zehra Bacı halife olunca tepkiler kızına yönelir. Tepkilerin ana nedeni Hak Halili'nin oğlu varken kızını halife olarak tayin etmesidir. Amcası Hasan Hoca ve dayıları bu muhalif dalganın başını çekmektedirler.

Zehra Bacı kendisinin halifeliğini onaylamadığını beyan etmek için huzuruna çıkan bir hocayı keramet göstererek şöyle alt eder:

Piribeyli'de Hüseyin Hoca adlı bir hoca vardır. Zehra Bacı'ya gelerek “Kadından halife olmaz.” diyor. Zehra Bacı da “Kadından olmazsa erkekten de olmaz.” diyerek şöyle devam ediyor: “Sen yıllarca ilim okumuşsun hala yaptığından ve dediğinden haberin yok. Buraya gelirken Harman Kuyusu'nun yanında hacete oturdun, taharetli olduğunu kabul ettin. O halde iken ikinci namazı kıldın.” Hüseyin Hoca ağzını hiç açmıyor ve sadece “Bana izin verir misin? Bacım gideceğim.” diyebiliyor.

Nereye gidiyorsun? Sen üşütme için suyla taharetlenmedin ve bunu hak kabul ettin. Sen bu kadar okumuşken, işine gelen yerde fetvanı kendine göre uyduruyorsun; fakat biz hiçbir yerde kendimize göre fetva

uydurmadık. Biz Allah'ın bize bağışladığı hakkımızı savunuyoruz. Allah ne erkek ne de kadın diye bir şey halk etmedi ki. Tasavvufta erkek diye nefsi-ne galip gelene derler. Fiziki erkeklik, erkeklik değildir; kim nefsi-ne galip gelmişse o erkektir.” (Sayın, 1983; 20)

2.5.3. Yoksulluk

Zehra Bacı'nın karşılaştığı güçlüklerden birisi de yoksulluktur. Eşinin askere gittiği yıllarda yevmiye ile tarlalara ırgathğa gider. Aynı zamanda varlıklı komşularına bulaşıklık ve temizlikçilik yapar, dağlardan odun taşıyarak geçimini sağlamaya azmeder. Çok çalışmaktan ziyade babasının namına yaraşan işlerle uğraşmadığını düşündüğünde şu ilahi alamet ile karşılaşır:

Zehra Bacı, eşi İbrahim Efendi askerde iken dağdan sırtında odun getiriyormuş. O sırada, Pörnek'te ve Çiftlik'te evli olan ve aynı zamanda çok zengin olan görümcüleri köyde buluyorlarmış. Zehra Bacı ayakları yalın, üstü başı perişan vaziyette, kendi haline bakıyor ve üzülüyor. “Şimdi ben bunların önünden nasıl geçeceğim? Koskoca şeyhin kızının şu haline bakın!” diye benimle alay ederler.” diyor. Zehra Bacı böyle düşünerek yürürken ayağını cam kesiyor ve ayağından kan fışkırmaya başlıyor. O acıyla canının yandığını dahi düşünmeden eve aceleyle geliyor. Ayağının yarasına tuzlu tereyağı bastıyor. Sonra yorgunluk ve acıyla yatıyor.

Rüyasında Hak Halili bir sac kor ile geliyor ve kor halindeki ateşi Zehra Bacı'nın yattığı yere dökmeye başlıyor. Zehra Bacı: “Aman baba, beni yakıyor-sun!” deyince Hak Halili de “Kızım sen istedin. Bu ateş dünya serveti olan altındır.” diyor. Daha sonra da, “Kızım

sen Fâtımatü'z-Zehra'ya yoldaş olmayı mı; yoksa dünyanın servetini, ziynetini mi istersin?” diye soruyor. Zehra Bacı da “Baba ben Fâtımatü'z-Zehra validemize yoldaş olmayı isterim. Dünya servetini, malını istemem.” diye cevap veriyor. (Sayın, 1983; 19-20)

2.5.4. Kurtuluş Savaşı Yılları

Zehra Bacı kocası da dahil olmak üzere bütün dervişlerini savaşa göndererek Türk ordusunun muzaffer olması için duacı olur. Yoksulluk içerisinde olmasına rağmen köye gelen Türk askerlerinin çamaşırlarını yıkar, karınlarını doyurur, ellerine azık vererek de yolcu eder.

Emirdağ'daki bütün köyleri dolaşıp uygun yer ve cesur kişi bulamayan iki subay son çare olarak Zehra Bacı'nın huzuruna çıkarlar. Zenginlerden fayda göremedikleri için; onun yoksulluğunu bilmelerine rağmen, ilminden ve ahlakından destek alarak yardım dilerler ve Zehra Bacı ile aralarında şu hadise gerçekleşir:

“Bacı biz Emirdağ'ın bütün köylerini dolaştık. Bir casus subayımız var, onu yerleştirecek yer arıyoruz. (...) Biz buraya anamızın, bacımızın diye geldik. Burada bizim subayımız kalabilir mi?” diye soruyorlar. Zehra Bacı da “Tabii kalabilir, gelsin soran olursa benim çobanım derim. Ben ölürüm yine de onu her tehlikeden korurum.” diyor. Böylelikle Teğmen Kenan Bey'i getirip oraya yerleştiriyorlar. Zehra Bacı Teğmen Kenan Bey'le Emirdağ'a gidip geliyor. Teğmenin elinde içi boş, dışı budaklı bir değnek varmış. Onun içine gizli evrakları koyuyormuş. Gece bir asker gelip ondan evrakları alıyormuş. Eve bir yabancı gelirken düven sürer, sonra yine kendi keyfine yatar uyurmuş. (Sayın, 1983; 21)

Zehra Bacı'nın Kurtuluş Savaşı boyunca ruh halini ve manevi devinimini ortaya koyan bir olay da şu şekilde aktarılır:

Kurtuluş Savaşı'nda iken her gün türbenin önüne oturup memleketimizin düşman işgalinden kurtulması, Allah'ın Türk halkına yardımcı olması için on iki kez Yasin-i Şerif okumuş. Bir gece rüyasında Haymana Ovası'nda Başkomutanlık vazifesini ona verirler. Tepe üzerinde on iki tane top kuruludur. "Yasin" diye muhteşem bir nara duyulur ve arkasından toplar atılır. Ona da "Zehra işte bunlar senin okuduğun Yasin'lerin karşılığıdır." derler. O gecenin sabahında ise Mangal Tepe'de Yunan orduları Türk askerleri tarafından bozguna uğrattılır. (K.K.: A.Ş.)

Savaş sonrası Kalaycı Yusuf namı bir asker Zehra Bacı'yı Afyon'un Çıkrık Köyü'nde cephede gördüğünü söylemiştir. Zehra Bacı evde kalan kadın dervişlerini de dua etmekle ve bazı zikirleri çekmekle görevlendirmiştir.

2.5.5. Mahkeme

Zehra Bacı, Kurtuluş Savaşı'nın akabindeki dönemde iki kez mahkemelik olur. Bunlardan ilki Alevi olduğu, Aleviliği hızla ve gizle yaydığı yönünde olmuştur. Hakimin sorularına verdiği mantıklı yanıtlarla bu yargılanma süreci biter. Yanıtlarının özünde Ehl-i Beyt'e duyduğu ve herkesin duymakla yükümlü olduğu sevgi vardır. Hz. Ali'ye dil uzatacak olanları maneviyat kurşunuyla vuracağını da sözlerine ekler. İkinci şikâyet ise Zehra Bacı'nın tarikatçılık yaptığı yönünde olur. Gece tutuklatılır ve rüyasında artık Ehl-i Beyt-i, Ali Aba'yı sevdiğinin nişanını aldığı müjdesi verilir. Üç gün hapiste

yattıktan sonra sorgudan sonra salınır; fakat sonrasında belli aralıklarla mahkemeye çağrıldığı da bildirilir.

2.6. İcazet Veriş ve Vefat

Hamileliği müddetince abdestsiz ve kasidesiz durmadığı, dünyaya geldiğinde abdestsiz süt vermediği, emzirirken de kasideler okuduğu oğlu Abdilkadir Şahbaz'a icazet verir.

Zehra Bacı 31 Temmuz 1965 tarihinde vefat eder. Vefatından hemen önce erenler geldi diyerek kıyama durduğu, etrafındakilere zikir çektiği, son kez Yasin okuduğu, defin esnasında da kabrinin içinden hiç duyulmamış hoşlukta bir kokunun etrafa yayıldığı bildirilmiştir.

3. Dergah - Türbe

3.1. Dergah Evi ve Türbenin Şekil Özellikleri

3.1.1. Yapılış

Hak Halili'nin vefatından dört yıl sonra(1911) türbe Zehra Bacı'nın önderliğinde ihvanlarının ve Kınacı diye anılan kişinin de katkılarıyla yaptırılmıştır. Türbe ikinci kez 1954 yılında Zehra Bacı öncülüğünde ihvanlar tarafından büyük bir onarımdan geçer. 1968 yılında ise Abdilkadir Şahbaz önderliğinde türbe tamamen yıkılarak müteahhit Osman ve Abdullah Yavuz'un da maddi manevi destekleriyle temelden yapılır. Üçüncü imar çalışmasında türbenin üstü kubbeleştirilir.

1982 yılında Abdilkadir Şahbaz tarafından türbe bitişiğine cami ve 1990 yılında ise dergah evi yaptırılır. Türbedeki son büyük değişiklik ise 1997 yılında Ali Nurettin Şahbaz tarafından türbenin tüm dış yüzeyinin çini ile kaplanması çalışmasıdır.

F.1: Dergah ve Semah Alanı

3.2. Türbedeki Mimari

3.2.1. İç İmar(Düzen)

Türbeye üç pencerele büyük ve tahta bir kapıdan girilir. Kapı eşikleri geniş beyaz mermerdendir. Yeşil ile boyalı duvarların zemini baştanbaşa kırmızı halıyla kaplı haldedir. Giriş kapısının iki yanında odalar mevcuttur, bu odalardan soldaki müzedir. Bu müzede Hak Halili'ne Şam'dan gönderilen Arap harfleriyle tahtadan oyulmuş başarılı bir el sanatı örneği ile Hak Halili'nin yazdığı özel kılıfında korunan ebced hesabına göre kaleme alınan Yasin-i Şerif en çok dikkat çeken eserlerdir. Hak Halili'nin dizleri ile boynuna geçirip iki büklüm şekilde uyumasını sağlayan iman kuşağı, torunu Celaleddin'e ait cübbe de müzede sunulur.

Müze de sergilenenler içerisinde; bendir, Zehra Bacı'nın başlığı, sandığı, bakır kapları, porselen çaydanlığı, makara teyibi, kurma saati, çekileri, giysileri, postu; Abdilkadir Şahbaz'a Afyon Mevlevihanesi'nden armağan olan tennure, kuşatması, kaması, kamçısı, sikke-i şerif başlıcalarıdır. Müzenin karşısındaki oda halvet odası olup zaman zaman ağır hastaların da dinlendirildiği mekan vazifesi görür.

Kabirlerin bulunduğu özel bölüme beş basamaklı bir merdivenin takibi ile varılır. Kırmızı perdeli iki ana pencerenin aydınlattığı türbenin kuzeydoğu köşesinde Hak Halili'nin,

sol tarafında kızı Zehra Bacı'nın, Hak Halili'nin ayakucu hizasındaki sağ yanda küçük sandukada Zehra Bacı'nın çok küçük yaşta yitirdiği ilk oğlu Halil'in ve sandukaların en solunda Abdilkadir Şahbaz'ın sandukası bulunmaktadır. Heybeti ile dikkat çeken sanduka Hak Halili'ne ait olup sağda yer alır. Sandukalar yeşil, üstlerindeki atlas kırmızıdır. Kırmızının üzerine yine yeşil bir bez örtülüdür ki üzerinde altın yaldızlı ayetler ve Kabe motifleri bulunur. Hak Halili ve Abdilkadir Şahbaz'ın baş kısımlarında Mevlevî sikkeleri mevcuttur. Bu sikkelerin üzerinden aşılarak serilmiş olan düz şeritler ise vahdet-i vücudu simgeler. Sandukaların ayakuçlarında boydan boya dokuma Yörük el halısı serilidir. Küçük sandukanın baş kısmında sarı çeki mevcuttur. Zehra Bacı'nın baş kısmında ise siyah çeki vardır ve bu siyah çeki Kerbela yasının tutulmaya devam ettiğini yansıtır.

Kabirlerin etrafı demir parmaklıklarla çevrilidir. Parmaklıklar üzerinde kırmızı lale motifleri dikkat çeker, 12 lale sağ tarafta 12 lale sol tarafta durur. Bu yirmi dört lale Kerbela'da sağ kalan 24 baciya delalettir. Lalelerin kırmızı rengi Hz. Ali'ye duyulan sevgiyi simgeler.

Kible yönünde, Kadirî silsilesi ve beş adet hat tablosu bulunmaktadır. Kerbela'da şahadet şerbeti içmiş yetmiş iki şehidi temsilen yetmiş iki kırmızı lamba içine yerleştirilen hat eserlerinde Arapça Allah, Hz. Muhammed, Hz. Ali; hem Arapça hem Türkçe Hz. Hatice ve Hz. Fatma'nın isimleri sergilenir. Türbenin kubbesi etrafında On İki İmamlar'ın, Pir Gavsı Geylanı'nın, Hak Halili'nin ve Bacı Sultan'ın isimleri hem Arapça hem de Türkçe olarak sırasıyla yazılı hat levhalar asılıdır.

Kubbenin kasnağı üzerinde On İki İmamlar için on iki adet pencere grubu vardır. Her pencere grubu el büyüklüğünde renkli camlardan oluşur. Bu camlardan ikisi yeşil, ikisi kırmızı, biri sarıdır. Bu renkler; Yeşil: Hz. Muhammed Mustafa ve Hz. Fatma'ya, kırmızı: Hz. Ali ve Hz. Hüseyin'e, sarı: Hz. Hasan'a duyulan aşkı yansıtmaktadır. Türbe ortasında kırk yeşil lambalı dev bir avize asılıdır. Avize üzerindeki yeşil lambalar kırklar meclisini temsil eder.

Türbenin batısında iki kanatlı tahta kapıdan camiye ikinci giriş vardır. Bu kapı üzerinde Hak Halili'nin ebced hesabına göre kendi yazdığı Yasin-i Şerif asılıdır. Kapının cami tarafındaki kısmında Hak Halili'nin "Sevgi her şeyin başıdır." sözü halı üzerine dokunmuş halde sergilenir.

F.2: Türbe İçi

3.2.2. Dış İmar

Türbe ve dergahın olduğu geniş alan alçak boylu korkulukla çevrilidir. 1980 yılında 9m x 9m'lik türbenin yanına 9m x 8m'lik alana cami yapılır. Cami ve bitişiğindeki türbe çinilerle süslüdür. Yerler kırmızı taşlarla örülmüştür. Arka bahçe etrafındaki beş yuvarlak çember Ehl-i Bey'ti simgeler.

Dergah ve türbe bir avlu merkezindedir. Bu avlu içerisinde türbe, dergah evi dışında semah alanı, cami, on altı kabrin bulunduğu aile ve ihvanla-

ra ait mezarlık, çam ağaçlarına sırtını vermiş dinlenme köşeleri, çeşme, kuyu ve abdesthane vardır.

F.3: Cami

F.4: Kuyu ve Şadırvan

F.5: Aile ve İhvan Mezarlığı

Sonuç

Yaşamı boyunca türlü eğitimlerden geçmiş olan Hak Halili on üç yaşında ilim için gurbete çıkmış ilmini tamamlayıp başmüderris olduktan sonra çileye girmiştir. Hak Halili çilesini doldurunca Hz. Muhammed'i gördüğü bir rüya sonrası hocası tarafından icazetini, Hz. Muhammed'den aldığı müjdesiyle şereflenir; üstelik bu rüya onu "Hak" mahlasına kavuş-

turur. Mevlevî, Nakşibendî ve Kadirî şeyhliklerini yapma icazetine kavuştuğu için kendisi şeyhül ekber olarak da anılır.

Ordu komutanı ile ters düşen fikirleri hasebiyle sürgüne gönderilmiş, sürgün yıllarında şehzadelere hocalık yapmış ve altmışlı yaşlarda da değerli bir birikimle memleketine geri dönmüştür. Memleketindeki ulemalar tarafından kıskanılarak istenmemiş, saraya bile şikayet edilmiştir.

Hak Halili vefat etmeden yedi ay evvel kızı Zehra'ya icazet verir. Kızı artık Bacı, Ana, Şih Kızı mahlaslarıyla anılır. Henüz on dört yaşında bu muazzam yükü omuzlayan Zehra Bacı babasından adeta çilesini de icazet almıştır. O da yine çevre ulema tarafından "tarikatçı" propagandasıyla mahkemeye verilir. Belli süre demir parmaklık arkasında kalır. Zehra Bacı Kurtuluş Savaşı yıllarında ise Mustafa Kemal ve ordusuna türlü yardımlarda bulunur.

Hak Halili/Zehra Bacı Dergahı insan sevgisini temel alan bir ahlak yapısını benimsediği görülmüştür. Zikir, semah ve muhabbet kültürünün zeminini Emirdağ'ın Karacalar Köyü'nden Anadolu ve Ege'ye uzanan bir coğrafyaya yayılır.

Bugün türbe ve dergah saygı ile korunmaktadır. Geniş bir alana kurulmuş olan Dergah'ta türbe, cami, semah alanı, müze, ihvan ve aile mezarlığı, dinlenme odaları, çam ağaçlarıyla bezenmiş geniş bir çamlık ve ona sırtını yaslanmış dinlenme köşeleri kişiye farklı bir atmosfer sunar. Bu atmosferin bir özelliği de renklere ve dekora hep derin manalar yüklenmesidir. Yılın belli zamanlarında iki bini aşkın ziyaretçiyi konuk eden dergah, hem namaz hem niyaz hem de sazla

sözün birlikteliğinde insanların bugün sağlamakta zorlandığı barışı tüm tazeliğiyle gönüllere sunmaktadır.

NOTLAR

- 1 28.02.2005'te belgelenen nüfus kayıt örneğinde görülmüştür.
- 2 İstanbul İl Müftülüğü'ndeki 2239 nolu belge (mazbata)
- 3 Kaynak Kişi
- 4 Avukat, 12/08/2011, Emirdağ// Kendisinden yapılan alıntılar makalenin diğer kısımlarında A.Ş. olarak verilecektir.
- 5 İstanbul İl Müftülüğü'ndeki 2239 nolu belge (mazbata)
- 6 Abdülkadir Geylani'ye bağlı Topal Halil Paşa diye nam salmış Kadirî şeyhidir.
- 7 Sürgün tarihi kayıtlarda bulunamamıştır.

KAYNAKÇA

- Abdülkadir Geylani.(Çev: Abdulkadir Akçiçek). *Fütühül-Gayb*, Rahmet Yayınları: İstanbul, 1976.
- Eryıldırım, İsmail. *Hak Halili ve Yol Erkani*. Hak Halili Türbesini Koruma Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları: Ankara, 2001.
- Güzel, Abdurrahman. *Dini-Tasavvufî Türk Edebiyatı*. Akçağ Yayınları: Ankara, 2004.
- Sayın, Emine Gülay. *Hak Halili, Zehra Sultan Dergahı Dervişleri*. Ankara Üni., İlahiyat Fak. Din Sosyolojisi Kür., (Yayınlanmamış Lisans Tezi), Ankara, 1983.
- Şahbaz, Abdülkadir, der. *Kaside-i Müziriye*. Uğur Matbaası, Eskişehir (ty).
- Teper, Filiz. *Karacalar Köyü Folkloru ve Etnografyası*. H.Ü. Ed. Fak. Türk Halk Bil. A.B. Dalı(Yayınlanmamış Lisans Tezi), Ankara, 1992.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Mekke-i Mükerrreme Emirleri*. TTK Yayınları, Ankara, 1972.

SÖZLÜKLER

- Akay, Hasan. *İslâmî Terimler Sözlüğü*. İşaret Yayınları: İstanbul, 2005.
- Cebeciöglü, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Anka Yayınları: İstanbul, 2004.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Sözlük*. Aydın Kitapevi: Ankara, 2001.
- Korkmaz, Esat. *Ansiklopedik Alevilik-Bektaşilik Terimleri Sözlüğü*. Ant Yayınları: İstanbul, 1993.
- Onay, Ahmet Talat.(haz.: Cemal Kurnaz). *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü*. Birleşik Yayınları: Ankara, 2007.
- TDK. *Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları: Ankara, 2005.